

Egeresi Zoltán: Idlibtől Edirnéig: kettős válság a török határoknál¹

Vezetői összefoglaló

- Az elmúlt héten a Szíria északnyugati részén található Idlib és Aleppó tartományok nyugati területein komoly összecsapások történtek a török és a szíriai, illetve velük szövetséges orosz erők között.
- Február 27-én a török hadsereg 34 főt vesztett az orosz légierő bombázása miatt, ezzel az idlibi konfliktus újabb szintet lépett.
- Idlibben újabb offenzívát kezdett, aminek keretében több területet is visszafoglalt, az eskaláció veszélye nagy.
- A deeszkaláció érdekében szükséges az Ankara-Moszkva közötti kommunikációs csatornák javítása. A március 5-i Erdoğan-Putyin találkozó részben ezt szolgálja.
- A török fél bejelentette, hogy megnyitja az európai határokat, amit követően több ezres tömegek indultak a görög és bolgár határok felé.
- Az uniós–török viszonyban ez a legnagyobb konfliktus 2016 eleje óta, s ezzel Ankara eljátszotta a „menekültkártyát”, bizalmi válságot előidézve.
- A határátjutással próbálkozók csak egy része szíriai, jelentős részük afgán, iráni, közép-ázsiai és afrikai csoportok, akik amúgy is tranzitországgént használták Törökországot.
- A görög fellépés a határok lezárásával egyelőre sikeres volt, azonban a hosszú távú rendezés érdekében politikai megállapodásra van szükség Törökországgal.

Recep Tayyip Erdoğan 2020. február 29-én bejelentette, hogy Törökország megnyitotta a kapuit a menekültek előtt.² A görög és bolgár szárazföldi határ felé meg is indultak a tömegek, beszámolók szerint több mint tízezer ember gyűlt össze a lezárt görög és bolgár határátkelők előtt.

A két uniós tagállam vezetői kijelentették, hogy nem engedik be az illegális határátlépőket, s csapatokat küldtek a térségbe. Az Európai Bizottság erősítést és pénzügyi segítséget ígért.

A határok megnyitása melletti török döntést a belpolitikai megfontolásokon kívül az EU-val kötött menekültügyi együttműködéssel való elégedetlenség és a szíriai Idlib tartományban folyó harcok, s a február 27-én éjszaka az orosz légierő miatt a Török Fegyveres Erők (továbbiakban TSK) részéről elszendevett veszteségek hatására született. Ankara ezzel próbálja az uniós tagállamokra nyomást gyakorolva elérni, hogy segítsenek az idlibi (menekült)válságban,³ amely a török határok közvetlen közelében egyre durvább méreteket ölt: december óta közel egymillió ember húzódott a török határ közelébe, készen arra, hogy török földre lépjen.

Az idlibi hadszíntéren eközben Tavasz Pajzs néven újabb török offenzíva indult, amely komoly veszteségeket okozott a szíriai hadseregnek. Az oroszok és irániak által támogatott szíriai kormányerők offenzívájának leállításával enyhülhet a déli török határookra nehezedő nyomás: március 5-én Erdoğan és Vlagyimir Putyin találkozója fontos lesz a jelenlegi konfliktus deeszkalációja szempontjából.

Az elemzés ezek tükrében a jelenlegi menekültválság hátterét, így az Idlib tartományban zajló konfliktust, a kibantakozóban lévő menekültválságot és a Törökországban lévő szíriai és nem szíriai menekültek helyzetét veszi górcső alá.

¹ Egeresi Zoltán (egeresi.zoltan@uni-nke.hu) az NKE Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai Védelmi Kutatóintézet tudományos segédmunkatársa.

² Cumhuriyet.com.tr: Erdoğan: Kapıları açtık bundan sonraki süreçte de kapatmayacağız, [online], 2020. 02. 29. Forrás: hurriyet.com.tr [2020. 03. 01.]

³ Sinan ÜLGEN: Suriye’de Moskova Dışında Seçenekler Mümkün, [online], 2020. 03. 03. Forrás: perspektif.online [2020. 03. 03.]

Idlib válság: nagyhatalmi beavatkozás és súlyosbodó humanitárius katasztrófa

Idlib és Aleppó tartományok nyugati részei a szíriai polgárháború kezdete óta a szíriai ellenzék egyik bástyájának számítottak. Oroszország 2015-ös nyílt beavatkozása a szíriai háborúba a terület számára is új helyzetet teremtett, ugyanis megindultak az orosz bombázások – az év novemberében az Idlib felől érkező, de már a török légteret sértő Szu–24-es vadászbombázó lelövése jelezte a két ország egymásnak feszülését.⁴

A török gazdaság számára komoly teherként jelentő szankciók feloldására és a két állam közötti közeledésre 2016 nyarától nyílt tér, ami megnyitotta az utat a Szíriára vonatkozó pragmatikus együttműködésre Moszkva és Ankara között. Ennek megfelelően a 2017 elején Oroszország, Irán és Törökország részvételével elindított ún. Asztana folyamat a szíriai konfliktus kezelését kívánta koordinálni. Még az év tavaszán ún. deeszkalációs zónákat hoztak létre, amelyek többségében Oroszország vállalta a fegyverszünet fenntartását, míg Idlib egyedülként Törökország hatáskörébe került. Itt 2017 őszétől fel is állítottak 12 ellenőrzőközpontot. A deeszkalációs zónák létrehozása végeredményben azzal járt, hogy Idlib kivételével ezeket a területeket az orosz légierő támogatása mellett a szíriai rezsimek visszafoglalta,⁵ illetve lehetőséget adott az ottani milíciák elvonulására – így Idlibbe egyre több radikális csoport tette át székhelyét, a tartományban lévő legerősebb szervezetek végül a dzsihadista csoportok közül kerültek ki.⁶

2018 őszére mindez oda vezetett, hogy az utolsó fontosabb ellenzéki gócpont Idlib maradt, a többi felszámolta a rezsimek (illetve ekkorra már az Iszlám Államra is komoly csapást mértek, területi kiterjedésének döntő többségét elveszítette). A területen lévő, több tízezer fegyveres mellett a térség lakossága is milliós nagyságrenddel nőtt a Szíria többi részéről odamenekülteknek köszönhetően. Az idlibi harcok lehetséges eszkalálódása újabb, jelentős tömeg érkezését jelentette Ankara számára, amelyet az mindenképp meg akart előzni (a szíriai határokat lezárták, s jelentősen megnehezítették az átjutást, miközben egy több száz kilométer hosszú, három méter magas betonfalat emeltek).⁷

A szíriai rezsimek támadásainak leállítására végett 2018 őszén Szociban Recep Tayyip Erdoğan és Vlagyimir Putyin megállapodtak, hogy a törökök szavatolják a rendet a tartományban, s elejét veszik az orosz bázisokat érő támadásoknak, a felek létrehozhatnak egy demilitarizált zónát, továbbá lehetővé teszik az Aleppót Latakiával (M4) és Damaszkusszal (M5) összekötő autópálya szabad használatát.⁸ A török várakozások túl optimisták voltak,⁹ s az eleve problematikus megegyezés nem volt tartós.¹⁰ A tartomány döntő részét 2019 elejére az Al-Káida újabb permutációjaként létrejött Haj'at Tahrir al-Sám (HTS) kerítette hatalmába, és hiába ígérte meg Ankara, hogy fenntartja a fegyverszünetet, valójában nem volt képes pacifikálni a területet, s kiszorítani a dzsihadista elemeket, miután a vele szövetséges csoportok vereséget szenvedtek a HTS-től.¹¹ Ez pedig azt jelentette, hogy mind Moszkva, mind Damaszkusz, mind Teherán számára továbbra is célpont maradt Idlib.

Ankara nem kívánt harcba bocsátkozni a dzsihadista csoportokkal, erőit a sokkal nagyobb fenyegetésnek tekintett kurd csapatokra tartogatta, helyette erőfeszítései alapvetően arra szorítkoztak, hogy a vele szövetséges csoportokat hozza helyzetbe (mint láttuk, ebben kudarcot vallott), s megakadályozzon bármiféle offenzívát Damaszkusz részéről. Ezt 2019 tavaszáig tudta megtenni, amikor újabb szíriai–orosz támadás vette kezdetét.

⁴ Yahya BOSTAN: [Suriye Türk jetini vurdu](#) [online], 2012. 06. 23. Forrás: [sabah.com.tr](#) [2020. 03. 01.]

⁵ SZALAI Máté – WAGNER Péter: [A lezárás felé? A szíriai polgárháború megoldásának lehetséges körvonalai \(5.\) Reeszkaláció Kelet-Gútában és vegyifegyver-ellenes beavatkozás](#), [online], KKI-elemzések 2018/17. Forrás: [kki.hu](#) [2020. 03. 01.]

⁶ Sam HELLER: [A deadly delusion: were Syria's rebels ever going to defeat the Jihadists?](#), [online], 2017. 08. 10. Forrás: [warontherocks.com](#) [2020.03. 01.]

⁷ Zia WEISE: [Turkey's new border wall to stop Syrian refugees](#), [online], 2016. 10. 10. Forrás: [politico.eu](#) [2020. 03. 01.]

⁸ Maxim A. SUCHKOV: [What Putin-Erdogan deal means for Idlib](#), [online], 2018. 09. 18. Forrás: [al-monitor.com](#) [2020. 03. 01.]

⁹ Bilal SALAYMEH – Can ACUN: [Sochi Agreement: Implications on the Ground and Upcoming Challenges](#), [online] 2018. november Forrás: [setav.org](#) [2020. 03. 01.], 2. o.

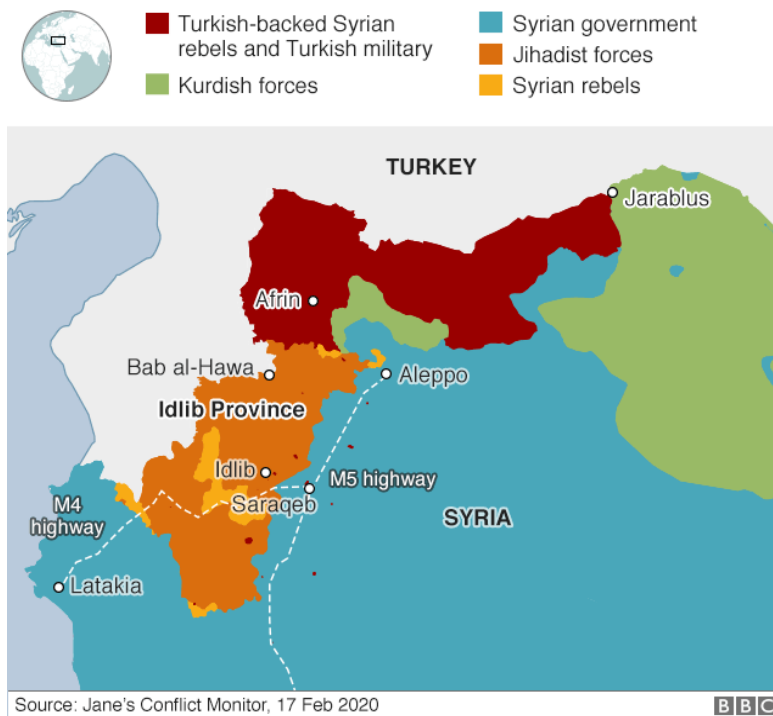
¹⁰ Aaron STEIN: [Cleaning up Turkey's mess in Idlib and ending the war](#), [online], 2020. 02. 20. Forrás: [warontherocks.com](#) [2020. 03. 01.]

¹¹ WAGNER Péter: [A lezárás felé? A szíriai polgárháború megoldásának lehetséges körvonalai \(6.\) A humanitárius helyzet és a háborús árok Szíriában](#), [online], KKI-elemzések 2019/11, Forrás: [kki.hu](#) [2020. 03. 01.]

Augusztus végére, a tűzszünet kihirdetéséig a szíriai erők már körülfogták az egyik török ellenőrzőpontot.¹² Kisebbségi összecsapások után 2019 novemberében újabb offenzíva indult a szíriai erők részéről orosz és iráni támogatással. Az előrenyomulás ezúttal gyors és sikeres volt: számos települést, illetve az M5-ös autópályát is sikerült elfoglalniuk februárra (lásd 1. térkép), valamint több török ellenőrzőpontot is körülfogtak. Ugyan a TSK igyekezett elkerülni a nyílt konfliktust a Szíriai Arab Hadsereggel, de annak látványos sikerei és az annak nyomán a lakosság északra, a török határ közelébe menekülése Ankarát komolyabb fellépésre készítette. Először igyekezett megegyezni Moszkvával, azonban a két államfő többszöri egyeztetése sem vezetett sikerre.

A török vezetés úgy döntött, hogy katonailag avatkozik be. Megindult a csapaterősítések küldése a régióba, s Erdoğan kijelentette, hogy csak idő kérdése, hogy visszaszorítsák a szíriai kormányerőket Idlibből. Helyi beszámolók szerint február közepére már 15 ezer török katona tartózkodott a kormányzóságban, a megfelelő harci felszereléssel, lövegekkel, páncélozott járművekkel.¹³ A fokozódó katonai jelenlét és az aktív bekapcsolódás a konfliktusba meghozta az első veszteségeket: a hónap elejétől február 22-ig már 16 török katona esett el.¹⁴ A szárazföldi harcok mellett megindult a légtérért való küzdelem is: a törökök által támogatott ellenzék részéről vállról indítható rakétákról támadás ért szíriai helikoptereket,¹⁵ ami az orosz (és szíriai) légitörvény megtörésének lehetőségét, ezzel együtt az offenzíva lelassítását vetítette előre. Végeredményben az erőteljes török fellépés fokozta annak is az esélyét, hogy Oroszország és Törökország között is nyílt konfrontáció alakuljon ki.

Idlib province

2. ábra: Az északnyugat-szíriai helyzet 2020. február közepén (Forrás: bbc.com)

A konfliktus azonban eszkalálódott, amikor az orosz légitámadások már török csapatokat is értek. A fordulópontot 2020. február 27-e jelentette, amikor az egyik, Dél-Idlibben, al-Bara és Balyun települések között haladó

¹² Syria army surround besieged Turkish soldiers in Idlib observation point, [online], 2019. 08. 23. Forrás: middleeastmonitor.com [2020. 03. 01.]

¹³ Tuvan GUMRUKCU – Suleiman AL-KHALIDF Turkey edges towards direct conflict with Russian-backed Syria, [online], 2012. 02. 19. Forrás: reuters.com [2020. 03. 01.]

¹⁴ Jonathan SPICER: Syrian bomb kills 16th Turkish soldier this month in Idlib, [online], 2020. 02. 22. Forrás: reuters.com [2020. 03. 01.]

¹⁵ Syrian military helicopter downed as Idlib fighting intensifies, [online], 2020. 02. 15. Forrás: aljazeera.com [2020. 03. 01.]

konvoj elleni támadásban mintegy 33 török katona vesztette életét.¹⁶ Ez a TSK számára a szíriai offenzívák során elszenvedett legkomolyabb veszteséget jelentette. Az orosz fél nem ismerte el, hogy a támadást az ő gépei követték volna el, s a török kormány igyekezett a helyzetet úgy kommunikálni, hogy Damaszkusz állt az akció mögött, s a válaszcsoportok kifejezetten szíriai célpontokat értek. Ugyanakkor oroszok készségét jelezte, hogy pénteken két hadihajót küldtek a szíriai partokhoz.¹⁷

Diplomáciai fronton Ankara részéről három lépés született:

- 1) A két államfő telefonon egyeztetett, s megegyeztek egy találkozóról, amire várhatóan március 5-én, Moszkvában kerítenek sort. A két állam közötti nyílt konfliktus elkerülésének a magas szintű találkozó kínálja a megoldást, amely a török remények szerint elvezethet a régóta várt fegyverszünethez.
- 2) Törökország rendkívüli NATO-ülés összehívását kérte szövetségeseitől a szerződés négyes cikke alapján.¹⁸ A még február 28-án lezajlott eseményen a tagok támogatásukról és szolidaritásukról biztosították Ankarát, valamint elítélték a szíriai rezsim és az azt támogató Oroszország idlibi légitámadásait. Ezzel együtt a helyzet deeszkalációjának és a 2018-as tűzszünet betartásának szükségességét állapították meg.¹⁹
- 3) Végezetül nyomást gyakorlandó az Európai Unióra, jelezte, hogy nem állítja meg az Európába igyekvő migránsokat (erről később).

Katonailag folytatódott az offenzíva, melynek keretében február 28-a óta újabb településeket foglaltak el a török és a velük szövetséges csapatok. Erdoğan a február 27-i támadás után 72 órás ultimátumot adott Damaszkusznak, hogy visszavonuljon a 2018-as fegyverszüneti határok mögé.

A TSK immár felvállalta a nyílt konfrontációt a szíriai rezsim erőivel, amelynek az elmúlt napokban török híradások szerint komoly veszteségeket is okoztak. A „Tavaszi pajzs” (Bahar Kalkanı) névre keresztelt hadművelet immár az ötödik az elmúlt fél évtizedben, amit a szíriai határregióban a török hadsereg végrehajt.²⁰

A szíriai csapatok mellett a még kurd fegyveres csoportok által ellenőrzött területekre is csapást mértek²¹: Idlib és Afrín mellett, Aleppótól északra továbbra is kurd erők (Kurd Felszabadítási Hadsereg) tartják uralmuk alatt Tell Rifat település környékét (1. ábra), amely a törökök számára komoly biztonsági kihívást jelent, hiszen egy lehetséges támadás kiindulópontja lehet. Ráadásul további kurd egységek vannak jelen a 2018 elején elfoglalt Afrín tartományban, állandó támadásokat intézve az ott állomásozó török erők és az arab milíciák ellen.

Az újabb menekültválság

Az első török szíriai támadások után végül február 28-án, Ömer Çelik, a kormánypárt tagja nyilatkozta azt egy televíziós interjúban, hogy a „menekültpolitikánk ugyanaz, azonban olyan helyzet alakult ki, hogy már nem

¹⁶ Metin GURCAN: [Deciphering Turkey's darkest night in Syria](#), [online], 2020. 02. 28. Forrás: al-monitor.com [2020. 03. 02.]

¹⁷ [Russia Sends Warships as Turkish Troops Killed in Syria](#), [online], 2020. 02. 28. Forrás: themoscowtimes.com [2020. 03. 02.]

¹⁸ A négyes cikk konzultációt ír elő, s nem pedig fellépést a támadó ellen – ezáltal a török lépés is csökkentette az eszkaláció veszélyét. A cikk pontos szövege: „A Felek tanácskozni fognak egymással valahányszor bármelyikük véleménye szerint a Felek egyikének területi épségét, politikai függetlenségét vagy biztonságát veszély fenyegeti.” [Az Észak-Atlanti Szerződés](#), [online], 1949. 04. 04. Forrás: nato.int [2020. 03. 02.]

¹⁹ [Statement by the Secretary General after Article 4 consultations](#), [online], 2020. 02. 28. Forrás: nato.int [2020. 03. 02.]

²⁰ Az első komolyabb katonai akcióra 2015-ben került sor, amikor főleg a Kurdisztáni Munkaspártra (PKK) igyekeztek csapást mérni Törökországon belül (igaz, az iraki bázisait is támadták). Lásd bővebben: PÉNZVÁLTÓ Nikolett: [Délkelet-Törökország újra lángol](#), SVKK Elemzések 2016/8, [online], 2016. 06. 21. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2020. 03. 02.]. A következőt a deklaráltan az Iszlám Állam ellen indított *Eufrátesz Pajzs* (2016-17) jelentette, a harmadikat az *Olajág hadművelet* Afrín tartomány ellen (2018) és végül a tavaly októberi *Béke Forrása*, Északkelet-Szíriában folytatott hadművelet a kurd erők ellen.

²¹ Fehim TASTEKIN: [Syrian Kurds ponder Afrin's recapture in shadow of Idlib crisis](#), [online], 2020. 03. 02. Forrás: al-monitor.com [2020. 03. 02.]

vagyunk képesek tovább feltartóztatni a menekülteket.”²² A megerősítés Erdoğantól egy szombati sajtótájékoztató alkalmával érkezett, ahol kijelentette, hogy „Hónapokkal ezelőtt mit mondtunk? »Ha így megy tovább, akkor kénytelenek leszünk kinyitni a kapukat.« Nem hitték el. Mit csináltunk tegnap? Kinyitottuk a kapukat. Ma reggelig a határokat átlépők száma 18 ezer fő. Ma valószínűleg 25-30 ezer fő lesz. Mi ezeket a kapukat innentől kezdve nem fogjuk bezárni és ez a helyzet folytatódni fog. Miért? Az EU-nak állnia kell a szavát. A szavát tartania kell. Mi nem vagyunk abban a helyzetben, hogy ennyi menekültet ellátnunk és etetnünk kelljen. Ha őszinték, becsületesek, akkor önök is osztozhatnak a feladatban. Ha nem osztoznak, akkor ezeket a kapukat kinyitjuk.”²³

A határok megnyitásáról szóló kijelentések megtették a hatásukat, s több ezres tömegek indultak meg Görögország és Bulgária felé. Isztambul belvárosából szíriaiakkal tömött buszok vették az irányt a határátkelők felé. Beszámolók szerint az isztambuli szíriaiakat a taxisok folyamatosan megállítják, hogy ne vigyék-e el őket a határra. A tengerpartokon is megnőtt a mozgás; a korábbi években a görög szigetek közelsége miatt is kedvelt kiindulópontként szolgáló Ayvacık és az Izmir közeli településeknél, így Dikili, Yeşil Liman, Babakale és Kadırğa Koyu környékén álltak össze több száz fős csoportok,²⁴ s pár hajó pénteken már át is jutott Görögországba.

A török politikusok bejelentései szerint az elmúlt napokban hatalmas tömegek lépték át a határt. A belügyminiszter, Süleyman Soylu szerint március 2-án már 117 677 fő,²⁵ március 3-án reggelre 130 469 fő kelt át Görögországba.²⁶ Ezek a nyilatkozatok újabb tömegek megindulását eredményezhetik mind a szárazföldi, mind a tengeri határok felé. Azonban a török nyilatkozatokkal szemben jóval kevesebben tudtak átjutni Görögországba vagy Bulgáriába. Edirne térségében a Nemzetközi Migrációs Szervezet beszámolója szerint legalább 13 ezer ember gyűlt össze a hétfőre, ami messze elmarad a török számoktól.²⁷

Bulgária és Görögország, de főleg az utóbbi 2015-16 óta a legnagyobb határvédelmi válságával néz szembe. A görög és bolgár válaszlépések határozottak voltak, s a menekültek határátlépésének megakadályozását szolgálták. A határ térségébe új csapatokat küldtek, s a görög–török határátkelőket lezárták, s az Edirne melletti Kastaniesz városánál már meg is történtek az első összecsapások, ahol könnygázt bevetve oszlatták a Görögországba belépni igyekvő tömeget. A görög hadügyminiszter nyilatkozata szerint február 29-én, szombaton 9 600 határátkelési kísérletet akadályoztak meg. Hétfő és kedd reggel között pedig több mint ötezret. A nyomás azonban rövid távon nem csökken, s Athén nemcsak a szabad átvonulás engedélyezése miatt kritizálja Ankarát, de azzal is vádolja, hogy segíti az embereket az illegális határátlépésben.²⁸ A határoknál való kemény görög fellépés mellett Athén bejelentette, hogy egy hónapra felfüggesztik a menekültkérelmek elbírálását és mindenkit, aki illegálisan lép az országba, azonnal visszafordítják.²⁹ Ez utóbbi lépések viszont szembe mennek az ország által aláírt nemzetközi és uniós szerződésekkel.

Szombaton a görög külügyminiszter, Nikosz Dendiasz a Külügyminiszterek Tanácsának rendkívüli összehívását kérte, s március első hetére, Josep Borell, az Európai Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviselője eleget is tett. Az ülés főleg a szíriai helyzetre fog koncentrálni, ugyanakkor a főképviselő nyilatkozatában jelezte, hogy fenn kell tartani az EU és Törökország közötti megállapodást. Az Európai Unió támogatásáról

²² Mümin ALTAŞ – Özcan YILDIRIM: *AK Parti Sözcüsü Çelik: Artık mültecileri tutabilecek durumda değiliz*, [online], 2020. 03. 02. Forrás: aa.com.tr [2020. 03. 02.]

²³ *Erdoğan açıkladı! İşte sınırı geçen mülteci sayısı*, [online], 2020. 02. 29. Forrás: soczu.com.tr [2020. 03. 03.]

²⁴ Gurbet GÖKÇE – Ali Can ZERAY – Resul ORUÇOĞLU: *Türkiye'nin kararının ardından mülteciler yola çıktı! Akın akın sınıra gidiyorlar*, [online], 2020. 02. 28. Forrás: hurriyet.com.tr [2020. 03. 01.]

²⁵ *Sınırdan ayrılan mülteci sayısı 117 bin 677'ye yükseldi*, [online], 2020. 03. 02. Forrás: sondakika.com [2020. 03. 02.]

²⁶ *Bakan Süleyman Soylu son rakamı verdi! Sınırdan geçen mülteci sayısı*, [online], 2020. 03. 03. Forrás: internethaber.com [2020. 03. 03.]

²⁷ *More than 13,000 Migrants Reported Along the Turkish-Greek Border*, [online], 2020. 03. 01. Forrás: iom.int [2020.03. 02.]

²⁸ Lefteris PAPANIMAS – Alkis KONSTANTINIDIS: *Migrants clash with Greek police at border after Turkey opens floodgates*, [online], 2020. 03. 01. Forrás: reuters.com [2020. 03. 01.]

²⁹ *Greece seeks to fortify borders amid Erdogan threats*, [online], 2020. 03. 02. Forrás: ekathimerini.com [2020. 03. 03.]

biztosította Athént, a bizottság elnöke, Ursula von der Leyen bejelentette, hogy megerősítik a FRONTEX-et a görög határokon, s Görögország 700 millió eurós támogatásban részesül.³⁰ Több kormány elítélte Törökországot. Sebastian Kurz osztrák kancellár az EU és Görögország elleni török támadásnak nevezte a történeteket.³¹ Angela Merkel – aki telefonon egyeztetett a török államfővel – is elfogadhatatlannak minősítette a török lépést; a kancellár szóvivője, Steffen Seibert hétfői sajtótájékoztatóján jelezte, hogy Németország mindent megtesz, hogy ne eszkalálódjon a konfliktus, s életben tartsa a 2016-ban kötött megállapodást.³²

Az első napok hírei szerint a nagy nyomás ellenére nem nőtt jelentősen a határon átkelők száma: Edirne térségében pár tucatot, a szigeteken pár száz embert fogtak el. A hétvégére ez 1000 főre nőtt. A korábbi hónapok adatai alapján ez nem jelent óriási növekedést, ugyanakkor, ha ezek a számok hosszú távon megmaradnak, már komoly gondot fog jelenteni az amúgy is rossz helyzetben lévő Görögországban. Különösen a szigeteken, ahol tovább nő az évek óta húzódozó válság: a leginkább érintett szigeteken a Törökországból érkezők számára épített táborok elérték teljes kapacitásukat (mintegy 40 ezer fő), s a helyi lakosok nem támogatják azok bővítését, újak építését. Február végén – még a török bejelentés előtt – a rohamrendőrséget kellett bevetni az eldurvuló tüntetéseken, jelezvén a lakosok hangulatát a kialakult helyzetben.³³

A diplomáciai üzenetek és telefonhívások mellett Bojko Boriszov bolgár miniszterelnök március 2-án Isztambulba utazott, hogy tárgyaljon Erdoğannal a kialakult helyzetről. A cél egy hármass, bolgár–görög–török találkozó elérése volt, amire Erdoğan nemet mondott, illetve jelezte, hogy továbbra is nyitva tartja a kapukat, s kritizálta az uniót az igazságos tehermegosztás hiánya, s a görög határőrség immár két halálos áldozatot követelő fellépése miatt.³⁴

A menekültek helyzete Törökországban: négy évvel a menekültügyi megállapodás után

Ugyan több ezren – egyes török híradások szerint több tízezen – vették célba a görög és bolgár határokat, azonban ez még mindig eltörpül a több milliós, az országban tartózkodó menekülttömeg mellett. A következő részben a Szíriából és más országból, főleg Afganisztánból érkezett menekültek helyzetét tekintjük át, kitérve a migrációs potenciáljukra is.

Kibocsátóból befogadó és tranzitország. A 20. század második felében Törökországból még sok százezren keltek útra, hogy vendégmunkásként szerencsét próbáljanak Európában, a 21. század elején a török kivándorlás lecsökkent, míg az országba érkező külföldiek (menekültek) száma dinamikus növekedésnek indult. Különösen az afgán közösség nőtt, akik közül sokan útjukat folytatva Európába igyekeztek eljutni. A szíriai polgárháború kirobbanása viszont jelentős változást hozott. Már 2011 tavaszán megindult a menekültek³⁵ áramlása Törökországba, akik számára az állam különböző táborokat kezdett építeni. Azonban 2012-13-tól a kormány leállította újabb táborok építését (nagyjából 250 ezer embert szállásoltak el a meglévőekben), s az újonnan érkezők magukra maradtak. Nekik lakást kellett bérelniük, s igen korlátozott jogi védelmet kaptak – igaz még így is többet, mint az afgánok. A szíriai konfliktus mélyülésével a menekültek száma tovább gyarapodott, különösen az Iszlám Állam térszerzése után: míg 2013 végén alig több mint fél millió, addig 2014 végén már 1,6 millió regisztrált

³⁰ EU offers Greece migration support amid mounting refugee crisis, [online], 2020.03. 03. Forrás: dw.com [2020. 03. 03.]

³¹ Alastair JAMIESON – Kirsten RIPPER – Alasdair SANDFORD: Greece migrant crisis is an 'attack by Turkey on the EU' — Austria, [online], 2020. 03. 03. Forrás: euronews.com [2020. 03. 03.]

³² Migrants stuck on EU doorstep: What is Germany doing?, [online], 2020. 03. 02. Forrás: dw.com [2020. 03. 02.]

³³ Greek protests: Dozens hurt as island clashes intensify, [online], 2020. 02. 27. Forrás: bbc.com [2020. 03. 01.]

³⁴ Cumhurbaşkanları Erdoğan'dan çok sert sözler... 'Biz bu parayı istemiyoruz', [online], 2020. 03. 02. Forrás: hurriyet.com.tr [2020. 03. 03.]

³⁵ Törökország a menekültek helyzetéről szóló 1951-es genfi konvenciót csak földrajzi limitációval írta alá: csak az szerezhethet menekültstátuszt – ezáltal az állampolgárság megszerzésének lehetőségét –, aki Európából érkezik. Ebből kifolyólag a szíriai menekültstátuszt kaphattak. Ezt a helyzetet volt hivatott leírni a török politikai kommunikáció, amely egyszerűen „vendégeknek” (misafir) nevezte őket. A későbbiekben viszont a szíriaiak számának növekedésével szükségessé vált a státuszuk rendezése, ami 2013-14-ben egy új szabályozást hívott életre. Ennek értelmében ideiglenes védelmi státuszt kaptak a szíriaiak, amely bizonyos jogokat garantált nekik – legfőképp a visszatoloncolás tilalmát.

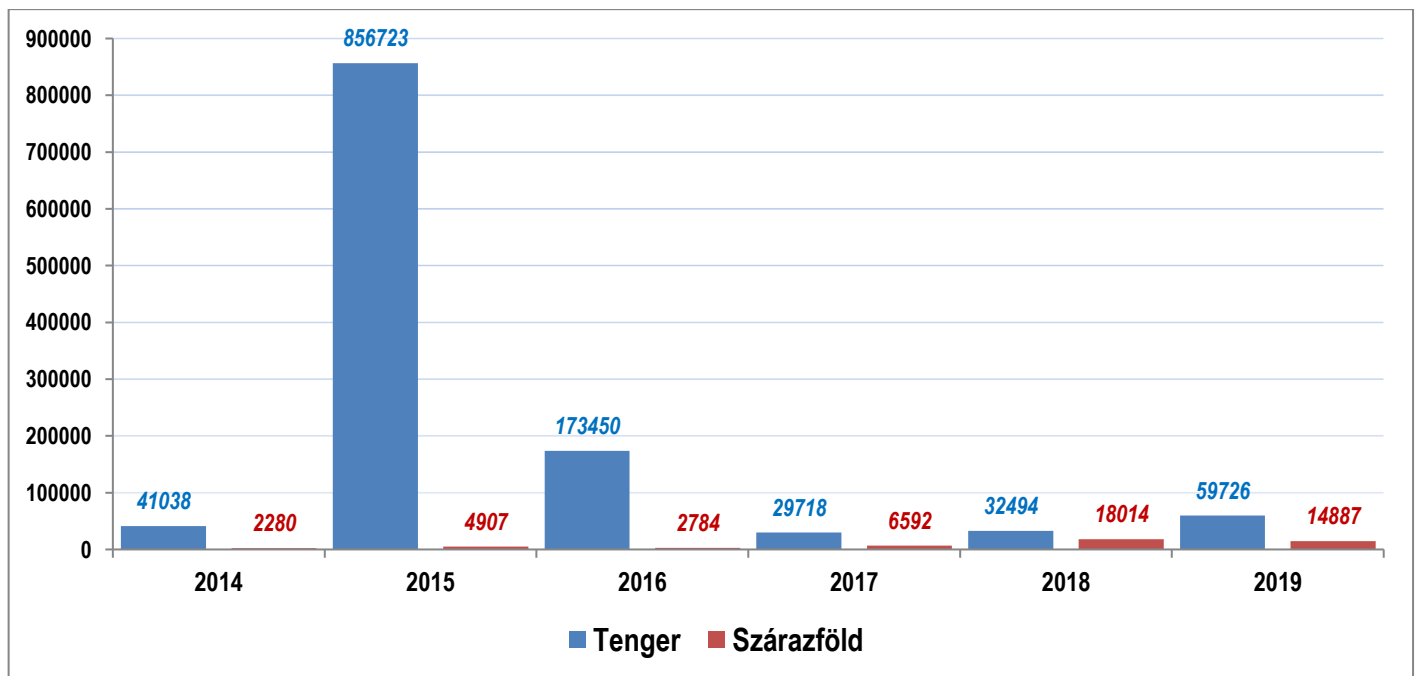
szíriai volt az országban, 2015 végére pedig számuk meghaladta a 2 milliót (a regisztráltaknál a valóságban sokkal többen tartózkodtak az országban).³⁶

A 2015-16-os menekültválság és hatásai. A 2015-ös év folyamán erőteljesen megnőtt az Anatóliából illegális úton, elsősorban tengeren Görögországba érkezők száma. A korábban még havi pár ezer fős határátlépés több tízezerre duzzadt, s 2015 októberében meghaladta a rekordnak számító 200 ezres létszámot is. A hatalmas embertömeg érkezése az EU-ban is komoly problémákat váltott ki, aminek az lett az eredménye, hogy először Angela Merkel utazott Törökországba, majd 2015. december elején és 2016 márciusában az Európai Tanács és a török miniszterelnök is tárgyalóasztalhoz ült.

Az egyezkedések végén elfogadott menekültügyi nyilatkozat értelmében Törökország 2019 végéig 3+3 milliárd euró összegű támogatást kapott – azonban ennek elköltsége terén szabad kezét már nem. Továbbá újabb csatlakozási fejezetek megnyitását, vízummentességet, továbbá az 1996-ban kötött vámunió újradolgozását is megígérte az EU, azonban ezekből napjainkig csak egy fejezet megnyitása valósult meg.

Cserébe Ankara vállalta, hogy minden, illegális úton Görögországba érkezőt visszafogad, s azon szíriaiak esetében, akiket visszaküldenek a görög szigetekről, azok helyett az EU egy szíriait fogad be, ellenőrzött körülmények között. Az így kialakított 1:1-es séma okafogyottá tette az illegális migrációt, amit nemcsak a török parti őrség fokozottabb ellenőrzése, de a légi és tengeri úton érkező szíriaiak vízummentességének megvonása is nehezített.

A török hatóságok erőfeszítéseit mutatja, hogy egyre komolyabban léptek fel az embercsempészek ellen. 2018-ban 6 278 esetet, 2019-ben 8 996 embercsempészt fogtak el. Hasonló módon az elfogott illegális migránsok száma is folyamatosan nőtt: 2018-ban 268 003 főt, 2019-ben 454 662 főt fogtak el, ebben az évben, január végéig mintegy 19 713 főt. Közülük a legtöbben az afgán állampolgárságúak: 2018-ban 100 841 főt tettek ki, tavaly pedig 201 427 főt, közel felét az összes illegális határátlépőnek. Őket követik a pakisztániak (tavaly 71 645 fő), és a szíriaiak (2019-ben 55 236 fő).³⁷

3. ábra: Görögországba érkező illegális határátlépők számának változása (Forrás: UNHCR)

³⁶ Lásd bővebben: EGERESI Zoltán: *Ki mit nyert? Több mint egy évvel a menekültügyi „megállapodás” után*, [online], SVKK Elemzések 2017/13. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2020. 03. 01.]

³⁷ *Düzensiz göç*, [online], 2020. 02. 26. Forrás: goc.gov.tr [2020. 03. 01.]

A határország megerősítése mellett a szíriai és az iráni határszakaszokon is falakat állítottak fel. A szíriain teljesnek mondható (mintegy 830 km készült el a 911 km hosszú határon),³⁸ míg az iráni pár tíz kilométert (mintegy 144 kilométert terveznek) tesz ki az így biztosított határszakasz. A későbbiekben az örmény és grúz határszakaszra is mintegy 160 kilométert akarnak építeni.

A szíriaiak helyzete: nehézkes integrálódás. A szíriaiakkal való harmonikus együttélés (uyum) – a török hatóságok kerülnek az integráció szót –, messze nem problémamentes. Az utóbbi években a gazdasági nehézségek miatt ez ki is éleződött, a többség feszültebbé vált. A szíriai munkaerő jelenléte – mindazonáltal, hogy fontos, olcsó munkaerőt jelent a török gazdaság számára – bérfeszültséget szül, főleg a képzetlenek (mezőgazdasági dolgozók) körében. A kulturális különbségek, főleg az ország nyugati részén, Isztambulban, Izmirben is problémát jelentenek. Az oktatási, közegészségügyi erőfeszítések ellenére a szíriaiak jelentős része marginalizálódik a török társadalmon belül. Tekintve a magas gyermekáldásnak, a törökök 2020-as évek végére mintegy 5-6 milliós szíriai közösséget várnak az országban. Az ideiglenes védelem alatt állók száma 2020. január 30-án 3 576 344 fő volt, de minden szakértő valójában több szíriait, mintegy 4-5 millió főt lát az országban. A legtöbb szíriai, mintegy 483 ezer fő Isztambulban, míg 452 ezer fő Gaziantepben, 438 ezer fő Hatayban és 424 ezer fő Sanliurfában él. Izmirben és Burszában hivatalosan 150 és 200 ezer fő közé tehető a számuk, azonban a vélhetően a valóságban többen élnek ezekben a nyugati nagyvárosokban.³⁹

4. ábra: A menekült területi elhelyezkedése Törökországban, 2020. február⁴⁰ (Forrás: UNHCR)

A török kormány az utóbbi években jelentős mértékben csökkentette a szíriaiak számára fenntartott táborok számát – részben pénzügyi okokból, másrészt abból a megfontolásból, hogy az ott lakók is próbáljanak beilleszkedni a társadalomba. 2020. január 30-án hét táborban összesen 63 491 fő volt elszállásolva.

A 2016 elején elfogadott menekültügyi nyilatkozat nyomán az EU támogatásával kiépített rendszer jelentős segítséget jelentett több százezer ember számára, hogy helyzete javuljon, s a török hatóságok aktív fellépése

³⁸ [Sınira duvar inşaatında son 18 km](#), [online], 2019. 02. 24. Forrás: aksam.com.tr [2020. 03. 01.]

³⁹ [Geçici koruma](#), [online], 2020. 02. 27. Forrás: goc.gov.tr [2020. 03. 01.]

⁴⁰ UNHCR Turkey: [Provincial Breakdown All Refugees and Asylum-Seekers in Turkey – February 2020](#), [online] 2020. 02. 17. Forrás: data2.unhcr.org [2020. 03. 01.]

mellett bővült az oktatási intézményeket látogatók száma, illetve javult az egészségügyi ellátás. A pohár persze félig üres, ha azt nézzük, hogy a szíriai gyerekek egyharmada továbbra sem jár iskolába. Félő, hogy kialakul egy leszakadó, marginalizált, s egyre jobban szegregálódó tömeg (akár helyileg, akár az iskola szintjén), amely a későbbiekben egyre nagyobb tehertételt fog jelenteni a török társadalomnak.

Ugyan sokan indulnának tovább Európába, illetve folyamatos a visszaköltözés Szíriába – a török hatóságok szerint több mint 350 ezer ember telepedett vissza –, azonban szakértői körökben konszenzus van arról, hogy a többség maradni fog, s erre fel kell készülnie Törökországnak. Ez pedig lassú integrációhoz fog vezetni, a kérdés az, hogy a török társadalom és politika mekkora költséget hajlandó fizetni ezért. A komolyabb integrációt a társadalom viszont nem támogatja. Erdoğan 2016-os terve, miszerint több százezer szíriainak adna állampolgárságot, hangos ellenkezést váltott ki – még a saját pártja és választói körében is, így az lekerült a napirendről.⁴¹

Az uniós 3+3 milliárd eurós támogatás kapcsán a török vezetés számtalanszor adott hangot elégedetlenségének. Ez részben a felhasználását illető kötöttségekre, másrészt a pénz lassú érkezésére vezethető vissza. Az EU adatai szerint 2019. december legvégén a 2016-17-es 3 milliárd eurós keret egésze le van kötve, s 2,47 milliárdot már ki is fizettek. A 2018-19-es keretből eddig 1,7 milliárdról írtak alá szerződést, s 750 millió eurót fizettek ki. Tehát eddig a hat milliárd euróból eddig mintegy 3,2 milliárdot fizetett ki az EU.⁴² Ankara állítása szerint Törökország eddig több mint 40 milliárd eurót költött a szíriai menekültekre a háború kezdete óta.

A nem szíriaiak. A nem szíriai menekültek többsége afgán és iraki. Az ENSZ adatai szerint 2020 januárjában 170 ezer afganisztáni, 142 ezer iraki és 39 ezer iráni menekült tartózkodott az országban.⁴³ Tavaly és 2018-ban is mintegy 110 ezer nemzetközi védelem iránti kérelem érkezett, ebből 2019-ben a legnagyobb csoportot az afgánok tették ki (35 ezer fő).⁴⁴ Az ő helyzetük a szíriaiaknál is nehezebb, mivel ők nem tartoznak az ideiglenes védelem hatálya alá. Az egyedüli lehetőség számukra, ha a hatóságok általi regisztrációjuk után nemzetközi védelmet kérnek, amely alapján feltételes menekültstátuszt kaphatnak. Kérésük sikeres elbírálása esetén az egyedüli reményük, ha egy harmadik ország (uniós államok, Kanada vagy Egyesült Államok stb.) befogadja őket, mivel ez a státusz – a menekülttel ellentétben – nem ad lehetőséget számukra az állampolgárság megszerzésére. A procedúra hosszúsága, hosszútávú integráció kilátástalansága miatt sokan illegalitásban élik életüket. Mivel munkát is rendkívül nehezen vállalhatnak, így sokan a szürke vagy fekete gazdaságban helyezkednek el. Kiszolgáltatott helyzetük miatt körükben nagyobb a motiváció a továbbvándorlásra. Nem véletlen, hogy 2019-ben a Görögországba érkező menekültek 40 százaléka volt afgán, s csak 27 százaléka szíriai.⁴⁵

Az idlibi menekülthelyzet

Az ENSZ adatai szerint tavaly december eleje és február 23-a között a szíriai offenzíva elől mintegy 950 ezer ember hagyta el lakhelyét. A menekülők többsége a török határok felé, Hatay tartomány közelébe húzódott, de több százezer ember költözött a török fegyveres erők korábbi hadjárataiban elfoglalt, s ezáltal „biztonságosabbnak”⁴⁶ tekinthető Afrin (2018) és Azaz térségébe (2016-17) (lásd 4. ábra).⁴⁷

⁴¹ Suriyeliler'e 'vatandaşlık hakkının' detayları ortaya çıktı, [online], 2016. 07. 09. Forrás: hurriyet.com.tr [2020. 03. 01.]

⁴² EU Facility for Refugees in Turkey List of projects committed/decided, contracted, disbursed, [online], 2019. 12. 31. Forrás: ec.europa.eu [2020. 03. 01.]

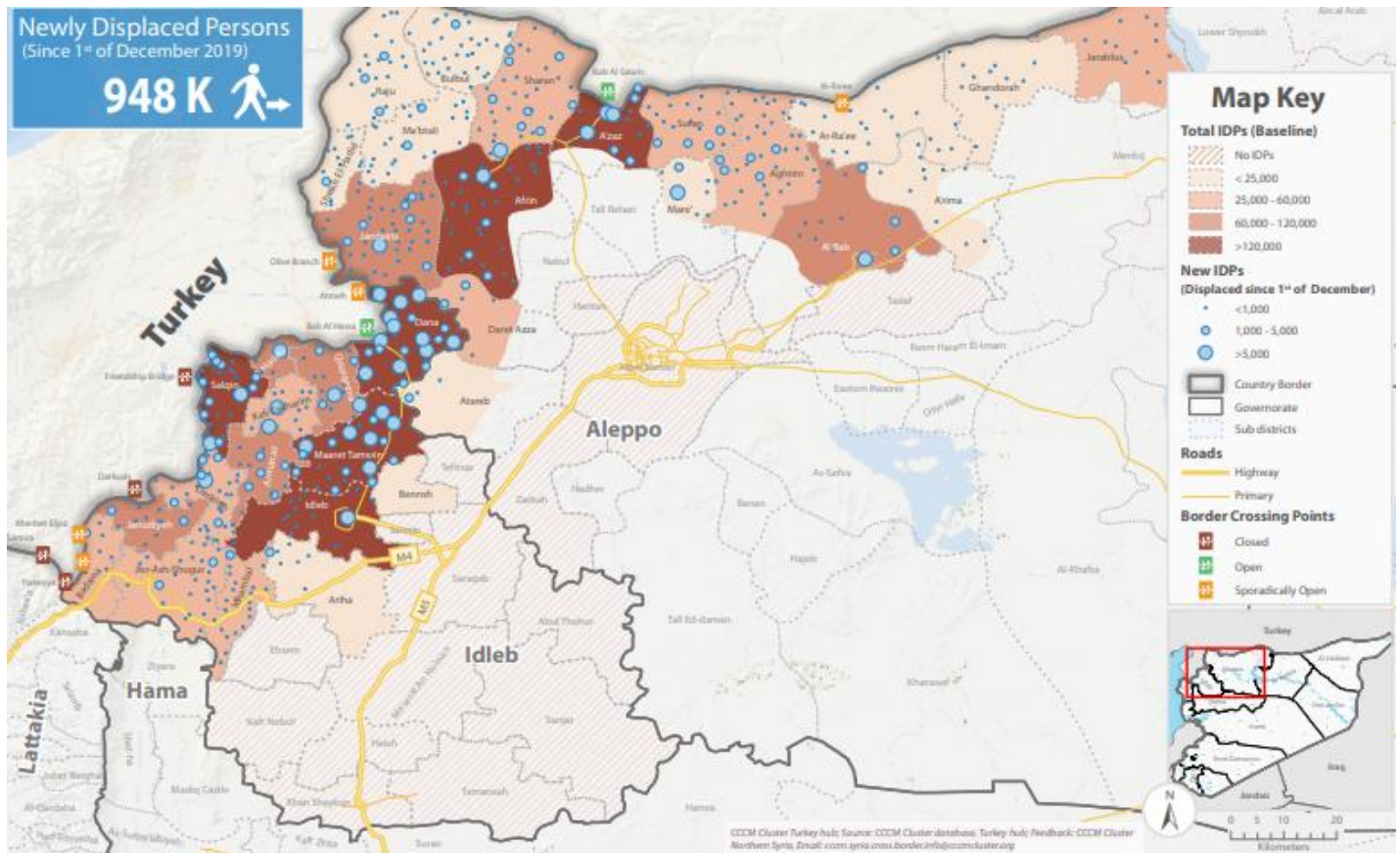
⁴³ Turkey: Key Facts and Figures January 2020, [online], 2020. február. Forrás: data2unhcr.org [2020. 03. 02.]

⁴⁴ Uluslararası koruma, [online], 2020. 02. 27. Forrás: goc.gov.tr [2020. 03. 01.]

⁴⁵ UNHCR Europe monthly report. 2019 December, [online]. Forrás: reliefweb.int [2020. 03. 01.]

⁴⁶ A kurd csapatoktól elfoglalt Afrin tartományban azonban nincs béke, ugyanis folytatódott a kurd ellenállás, s folyamatos robbantásokat és támadásokat intéznek a török és a velük szövetséges fegyveresek ellen.

⁴⁷ Snapshot IDPs in North West Syria – 23/02/2020, [online], 2020. 02. 23. Forrás: reliefweb.int [2020. 03. 01.]

5. ábra: Az idlibi és nyugat-aleppói területek új hontalanjai (2019. december – 2020. február 23.)⁴⁸

A lakhelyük elhagyására kényszerülő emberek helyzete válságos. Több százezer ember ellátása megoldatlan. Mintegy 21 százalékuk talált táborokban helyet, a többiek jellemzően más családokhoz költöztek be vagy borsos áron találtak maguknak albérletet. Viszont így is meghaladja a több százezret azok száma, akik egyszerűen sátrokban vagy összebarkácsolt építményekben húzták meg magukat, s több ezer azokét, akik a szabad ég alatt alszanak. A helyzet annak fényében különösen válságos, hogy a menekültek több mint fele kiskorú.⁴⁹

Egyelőre arról nem szóltak a hírek, hogy Törökország megnyitotta volna az idlibi határátkelőket. Amennyiben ez megtörténne, úgy rövid időn belül százazrek, de valószínűleg a milliós nagyságrendet meghaladó menekülttömeg áramlana be az országba, rendkívül nehezen ellenőrzött körülmények között. Noha a török hatóságok jobban fel vannak készülve az emberek regisztrációjára, mint 2014-15-ben, azonban a folyamat így is több hónapig tartana.

A belpolitikai következmények pedig beláthatatlanok lennének: a török lakosság arabellenessége az előző évekhez képest növekedett, s a jelenlegi gazdasági helyzetben még nagyobb indulatokat váltana ki ekkora népesség gyors beáramlása. Ugyan a török kormány az utóbbi napok kommunikációja alapján szabad utat engedne nekik Európába, kétséges, hogy röviden és nagy számban el tudnának jutni Görögországba, amely viszont lezárta a kapuit. További biztonsági problémát vet fel, hogy a tartományban lévő dzsihadisták egy része szintén beléphetne az országba.

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ Uo.

A helyzet értékelése és várható forgatókönyvek

Törökország a februári idlibi konfrontációval és a szíriai rezsim elleni nyílt háborúval demonstrálta elkötelezettségét a terület iránt. A TSK sikerei a szíriai erőkkel szemben jelentősek, s az hathatós külföldi (orosz) segítség nélkül nem lesz képes tartani magát. A február 27-i, feltehetően Oroszország által elkövetett légitámadás a magas török veszteségek miatt az eskaláció veszélyét hordozza magában. A komolyabb konfliktus elkerülésének érdekében mind a török, mind az orosz vezetés igyekezett a szíriaiakra hárítani a felelősséget, hiszen egyik félnek sem érdeke a direkt összetűzés. Moszkva számára egy NATO felé húzó török szövetséges nem cél, másrészt az utóbbi években kialakított katonai és gazdasági együttműködés esetleges felrúgása sem érné meg. Törökország szintén nem kíván egy nyílt konfliktust Oroszországgal, hiszen ennek súlyos katonai és gazdasági következményei lennének. A helyzet kezelésére úgy tűnik, hogy Moszkva a hétvégén szabad teret engedett a török előrenyomulásnak, melynek deklarált célja a korábbi fegyverszüneti határok elérése, azonban a hét közepén újakezdődtek az orosz bombázások.

A március 5-i találkozó épp emiatt fontos, hogy a két államfő javítsa a problémakezelési és egyeztetési csatornákat, továbbá az ő megegyezésük rendezheti el Idlibet. Ez azonban több szempontból is problémás: a korábbi orosz tervek az idlibi terület pár kilométer mély határsávját hagynák meg a menekülteknek, ami török részről az eddigi egyeztetések alapján elfogadhatatlan.

Ugyan a határkapuk megnyitásával Törökország az emberek legalább egy részét beengedhetné, a már tárgyalta belpolitikai probléma miatt nem kíván újabb száz ezreket vagy milliókat befogadni. A menekültek számára további kiutat jelent, ha a török hadsereg által deklaráltan megszállt afrikai területekre húzódnak, azonban az sem jelent hosszútávú megoldást: Idlib megszerzése után a korábbi hadjáratokban elfoglalt határtérségek lesznek az utolsó területek (a keleten szerveződő kurd autonómiát nem számolva), amiket a szíriai rezsimnek vissza kell foglalnia – ráadásul egy idegen hatalomtól, amely legalábbis eddigi kommunikációjában nem kérdőjelezte meg Szíria egységét. Idlib tehát nemcsak a lehetséges menekültválság, de a későbbi szíriai rendezés szempontjából is elengedhetetlen Törökország számára, még ha a dzsihadista csoportok jelenléte a későbbiekben is komoly fejtörést fog okozni Ankarának. A Tavasz Pajzs offenzíva megindításával, s a jelentős török katonai jelenlét minden esetre megteremt a lehetőséget arra, hogy Törökország a kialakítandó fegyverszüneti határokig az ellenőrzése alá vonja a tartományt.

Az oroszokkal szembeni pozíció erősítésének módja a kérdés nemzetköziesítése, a nemzetközi szereplők bevonása a jelenlegi válságba. Ankara erre irányuló erőfeszítései, médiahadjárata vajmi kevés sikert hozott, az EU-val folytatott egyeztetések is jobbra csak hangzatos nyilatkozatokhoz vezettek az unió részéről. Az Európai Unió nincs könnyű helyzetben, hiszen Szíriában, különösen Idlibben igen csekély a befolyása. A szíriai újjáépítésbe igencsak vonakodnak az uniós államok beszállni (ugyan még sok a nyitott kérdés a konfliktus végét illetően, de nagy valószínűséggel Aszad marad hatalmon, akinek támogatása a több éves háború után problémás lenne), katonailag viszont nincsenek jelen, s nem is úgy tűnik, hogy be kívánnának avatkozni.

A török terv megalapozottsága és sikeressége, hogy a szíriai (valójában jobbra egyéb állampolgárságú) menekülteket Görögországba és Bulgáriába engedjék, néhány nap után meglehetősen problémásnak tűnik. Az EU fellépése egységes, a görög (és bolgár) határok a drákói intézkedések hatására még állnak. A török kormányzati kommunikáció sikeres határátlépésekről szól, ugyanakkor a közösségi média korábban ki fog derülni, hogy erre valójában csekély esélye van a határok mentén összeverődött több tízezer embernek. Noha megvan a lehetőség az áldatlan állapotok állandósulására a görög határ mentén, egy közeljövőben létrejövő politikai meg egyezés elejét vehetné ennek. Az erdögi retorika elutasító, de akár a menekültügyi megállapodás újragondolásával, akár valamilyen szintű idlibi támogatás megígéréssel ez még nem zárható ki. Ebben az esetben Ankarának sikerülne javítania a helyzetét, újabb lendületet vinni az uniós kapcsolataiba. Ez azonban kérdéses: amennyiben a görög (és uniós) határvédelem sikerrel kezeli a helyzetet, úgy Ankara elveszítette talán legfontosabb aduását az EU-val szemben a későbbi tárgyalásait illetően, ami végeredményben a török tárgyalási pozíciókat gyengítheti.

Az „SVKK Elemzések” 2003 óta a kutatóintézet munkatársainak tematikus szakpolitikai elemzéseit megjelentető időszakos kiadvány, melyben a szerzők független kutatói álláspontjukat közlik.

Az NKE Eötvös József Kutatóközpontjának Stratégiai Védelmi Kutatóintézete független szakpolitikai kutatóintézet, a kiadványaiban megjelenő elemzések, álláspontok, vélemények nem feltétlenül tükrözik a szerkesztőség vagy a kiadó véleményét. Az elemzésben foglalt információk, adatok, megállapítások tájékoztatás céljából készültek.

Kiadó: Nemzeti Közszolgálati Egyetem

Szerkesztés és tördelés:
Bazsó Márton, Csiki Tamás

A kiadó elérhetősége:

1581 Budapest, Pf. 15.

Tel: 00 36 1 432-90-92

E-mail: svkk@uni-nke.hu

2019– : NKE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4862)

2012– : NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4862)

2011–2012: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)

2007–2011: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4854)

2003–2007: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)

© Egeresi Zoltán 2020

© NKE Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, 2020